

Nyomdászati érdekesség 1860-ból

Timkó György

A magyar nyomdászat történetének írása 1860-ban kezdődött, amikor megjelent ifj. Emich Gusztáv (és Szabó József) könyvecskéje: *A Könyvnyomtatás története Magyarországon*. Szó, ami szó, nem volt tudományos munka, inkább csak ifjonti lelkesedésből fakadó, jó szándékú meglepetés, melyel az első magyarországi János-napi ünnepség

1. ábra

résztevőit kívánták megajándékozni-meglepní 1860-ban (és kissé reklámozni az Emich-nyomdát). Nem véletlen, hogy a későbbi szakírók nem tekintették ezt a nyomdásztörténelemtől írottakat forrásmunkának. (Egyébként az első tudományos alapossággal megírt magyar nyomdásztörténet dr. Ballagi Aladár tollából származik: *A magyar nyomdászat történelmi fejlődése - 1472-1877*, mely 1878-ban jelent meg.)

Ifjú Emich Gusztávról kevés szó esik (1. ábra), mert apja korszakos nyomdaalapítása és nyomdászati-kiadói tevékenysége elhomályosítja; az idősebb Emich 26 évi munkássága alatt 663 művet

adott ki, melyből 629 magyar nyelvű! Az ifjú Emich 1865-ben vette át apjától a nyomda és a kiadó vezetését, mely 1868-ban Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársasággá alakult. [Béke poraira!] Túl azon, hogy 1891-ben az Athenaeum igazgatója, 1893-tól elnökgazgatója, majd haláláig elnöke volt, érdeklődése a rovartan felé fordult. Egy ilyen tárgyú könyve (1884) már nem szárnypróbálgozás, mint a *Könyvnyomtatás története*, hanem megalapozott tudományos mű: *A mező- és kertgazdaságra káros rovarok. A gazdasági rovartan kézikönyve*.

Térjünk vissza első könyvére, a *Könyvnyomtatás története Magyarországon* címűre, melyet különben a kézi szedésre tanító-oktató mesterével, az akkor 22 éves Szabó Józseffel közösen írt. (Szabó József is kiforrott szakíróvá nemesedett, aki korának megbecsült és elismert szakírója lett. Firtinger Károly 1900-ban írta róla: „Szabó József 1874. február 27-én hunyt el Budapesten, élete 51. évében, mint az Athenaeum rt. tisztviselője. Nevét főleg szaktörténeti írói működésével tette ismertté. Dolgozott a *Vasárnapi Újságban* és más lapokban, többnyire azonban az egri *Gutenberg* két évfolyamában, 1866–67.”)

Ami engem megragadott a 17 éves szedőtanuló (mellesleg a könyvecskét ő szedte ki) gondolatmenetéből, az az, hogy apja nyomdáját e mű végén népszerűsítette, felhívta a nyomdászok figyelmét

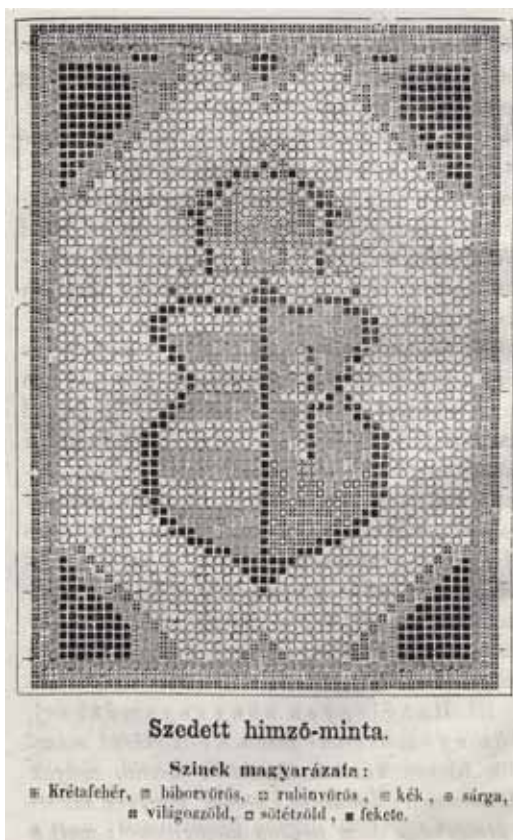
2. ábra

az Emich-nyomda két újdonságára: már képesek kottaszedésre (2. ábra) és hímzőminták (3. ábra) kézi szedés útján történő sokszorosítására is.

A kottaszedés csak nálunk volt újdonság, mert Németországban már korábban meghonosodott. Azonban hazánkban történő megjelenése valóban megérdemli a figyelmet, mert technikai-technológiai megvalósítása jelentős anyagi és szellemi tökélet igényelt. A kottaszedésnél mintegy négyszáz féle különböző jelre van szükség, és ezek öntése, szedőszekrényekben történő tárolása, szedése bonyolult feladatokat rótt a nyomda műszaki vezetőire és dolgozóira egyaránt. (Gondoljunk csak a szedőre: négyszáz rekesz milyen szekrény[ekben] fér el, hogyan lehetett azokat ésszerűen csoportosítani, megjegyezni, és folyamatosan szedni, amihez viszont zenei adottság és biztos kottaismeret is szükséges volt...)

Különbözik Emichék kottaszedésre történő be rendezkedése azért is figyelemre méltó, mert Senefelder könyvnyomtatási kísérlete és kiterjedése is a kották sokszorosítására alapult – nem is eredménytelenül. A könyvnyomatosok (különösen később) nemcsak olcsóbbak voltak a szedettektől, de lényegesen bonyolultabb kották sokszorosítására is képesek voltak. Ekkor már hazánkban is elterjedt a könyvnyomtatás, s Emichék ennek ellenére megkezdték a szedésre alapozott kottasokszorosítást. Őket aztán több nagy nyomda is követte, s így a századfordulón már általános volt a szedésről történő kottanyomtatás.

Az Emich-nyomda másik újdonsága a kézimunka, a (színes) hímzőminta kézi szedés útján történő sokszorosítása – fekete-fehérben! Az nem derül ki, kinek az ötlete, átvették-e valahonnan, vagy a nyomdában valaki kitalálta, de az biztos, ragyogó ötlet! Szögletes jeleket négyzetre (kvirtre) metszeni és önteni úgy, hogy az ábra ne érjen teljesen a négyzet széléig, melyekkel aztán minden hímzőminta viszonylag könnyen kiszedhető, s annak segítségével színes hímzés készíthető. (Szó volt róla, hogy ünnepi alkalomra és gyorsan készült e könyvecske, ezért ebben az ábrában is van hiba: a sárga jele a színek magyarázatában fekete alapon fehér „szorzójel”, míg az ábrán ez fehér alapon fekete máltai kereszt. Ez azonban az ötlet és a minta értékéből semmit nem von le.) – Annak ma már nehezen lehet utánajárni, követték-e más nyomdák is Emichék módszerét, de az biztos, amikor évtizedek múlva a cinkográfia hazánkban is gyökeret vert (és persze még később az ofsetnyomtatás), ennek e módszernek elveit megtartot-

3. ábra

ták. Még száz év múltán nyomtatott kézimunkák mintáin is (ha egyszínnyomásúak voltak) jelekkel vagy számokkal jelezték a színeket.

Lehet, hogy a mai olvasónak ez a kézimunkát segítő újítás nem tűnik jelentősnek, hiszen ma már nagy számban kaphatók a jobbnál jobb és szebbnél szebb színes ilyen témájú könyvek (melynek egy részét Kínában nyomtatják!), de bizony akkor ez fontos előrelépés volt.

Még valami, ami figyelemre méltó a könyvecske lapozgatásakor: a magyarság tudatos vállalása. Ugyanis Emich Gusztáv apja sziléziai német volt, de fia már Budán, unokája, az ifjabb Emich Gusztáv pedig Pesten született, és ő már magyarul beszélt és írt (mindemellett kitűnően beszélt németül és franciául is). Az ifjabb Emich az első magyar János-ünnepélyre a magyar nyomdász-történelmet választotta témául, magyarul írta meg, és a két „hirdetése” is magyar vonatkozású: a Szózat kottája és a magyar címer. – El lehet ezen is gondolkodni...